

KOPSAVILKUMS

Nosaukums: Uz dzīves prasmju izglītību balstīta seksuālā un reproduktīvā izglītība un HIV/AIDS profilakse: Pētījuma rezultātu apkopojums un analīze

Autors: Jēce I., Veselības Veicināšanas valsts aģentūra

Ieviesēj institūcija: Izglītības satura un eksaminācijas centrs, Izglītības un zinātnes ministrija

Publikācijas gads: 2005

Reģions: Baltijas valstis

Valsts: Latvija

Veids: projekta novērtējums

Temats: HIV/AIDS profilakse jauniešiem

Partnerorganizācijas: Izglītības un zinātnes ministrija, UNICEF, UNDP

Valodas: Latviešu un angļu

Pamatinformācija

Lai ierobežotu HIV/AIDS izplatību jauniešu vidū, laikā no 2001. gada decembrim līdz 2004. gada februārim tika īstenots ANO aģentūru (UNICEF, UNDP, UNFPA, UNAIDS un WHO) un Izglītības un zinātnes ministrijas sadarbības projekts “Koordinēts atbalsts jauniešu veselībai un attīstībai Latvijā”. Projekta galvenais mērķis bija HIV/AIDS izplatības mazināšana Latvijas jauniešu vidū, palielinot pieejamību HIV/AIDS profilakses informācijai un pakalpojumiem, tai skaitā uz dzīves prasmju izglītību balstītai HIV/AIDS izglītībai skolā, vienaudžu izglītībai un jauniešiem draudzīgiem veselības aprūpes pakalpojumiem. Dzīves prasmju izglītības komponentes ietvaros tika izveidota dzīves prasmju izglītības mācību vadītāju sagatavošanas programma un apmācīti 18 pedagogi no PVO Veselību veicinošo skolu tīkla; tika sagatavoti divi metodiskie materiāli skolotājiem: “Pusaudžiem par intīmo. Rokasgrāmata skolotājiem” un “Pusaudžiem par intīmo. Aktivitātes darbam klasē”; tika noorganizēti 3 dienu mācību semināri skolotājiem – “Dzīves prasmes seksuāli reproduktīvā veselībā, HIV/AIDS profilaksē”. Šajos semināros kopumā izglītojās 669 skolotāji no 446 skolām.

Projekta gala novērtēšanā (2004. gada janvāris – marts) tika konstatēts, ka daudzi skolotāji metodiskos materiālus vēl nav lietojuši pietiekami ilgi, tādēļ nav iespējams šo komponenti pilnībā izvērtēt. Tāpat, atradnes liecināja, ka skolotāju apmācība, metodisko materiālu pieejamība un skolas administrācijas atbalsts ir nozīmīgi, lai nodrošinātu kvalitatīvu, uz dzīves prasmēm balstītu HIV/AIDS izglītības īstenošanu skolās. Balstoties uz projekta novērtējuma ziņojuma rekomendācijām un, lai iegūtu priekšstatu par to, kā skolotāji savā praksē izmantojuši metodiskos materiālus, ar kuriem viņi tika iepazīstināti projekta semināru gaitā, laikā no 2005. gada janvārim līdz februārim tika veikts pētījums projektā iesaistītās un neiesaistītās skolās. Tādējādi skolotājiem bija iespēja vismaz gadu lietot metodiskos materiālus un citus apmācības materiālus praksē. Informācija par uz dzīves prasmēm balstītas HIV/AIDS izglītības ieviešanu skolās tika apkopota arī aptaujājot 9. klašu skolniekus projektā iesaistītās un projektā neiesaistītās skolās.

Mērķis

Iegūt atgriezenisko saiti no projektā apmācītajiem skolotājiem par metodisko materiālu atbilstību mācību procesam un salīdzinoši izvērtēt projektā iesaistīto un neiesaistīto skolu 9. klašu skolēnu zināšanas HIV/AIDS profilaksē, kā arī par nodarbību kvalitāti seksuāli reproduktīvās veselības jomā.

Metodika

No 2005. gada februāra līdz martam Turgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs *SKDS* veica šo pētījumu. Pētījumā, izmantojot anketēšanas metodi, tika aptaujāti nejausi atlasīti 302 skolotāji no 140 Latvijas skolām (93% atsaucības koeficients), kuri 2003. gadā bija piedalījušies projekta semināros. Paralēli, izmantojot anketēšanu, tika aptaujāti 557 devīto klašu skolēni no projektā iesaistītajām un 507 – no projektā neiesaistītajām vispārīzglītojošām skolām (98% atsaucības koeficients). Projektā iesaistīto skolu noteicošais atlases kritērijs bija, ka vismaz viens skolotājs tika apmācīts dzīves prasmju izglītības mācību seminārā 2003. gadā. Projektā neiesaistītajās skolās šajā mācību seminārā nepiedalījās neviens skolotājs.

Atradnes un secinājumi

Skolēni, tāpat kā skolotāji vērtē savas zināšanas par HIV/AIDS profilakses jautājumiem kā labas.

Kopumā, 69% skolotāji, kuri piedalījās semināros, bija praksē lietojuši projektā izstrādātos metodiskos materiālus. 12% skolotāju atzīmēja, ka viņi nav saņēmuši projektā sagatvotos metodiskos materiālus. Rokasgrāmatā „Pusaudžiem par intīmo” iekļautos tematus skolotāji novērtēja kā atbilstošus savām vajadzībām mācību procesā. Visbiežāk mācītās dzimumaudzināšanas tēmas ir: “Personīgās attiecības”, “Veselība kā vērtība un personīgā atbildība”, “Narkotisko vielu lietošana”. Lielākā daļa skolotāju norādījuši, ka skolēni aktīvi bija iesaistījušies visās aktivitātēs, kuras atrodamas metodiskā materiālā “Pusaudžiem par intīmo. Aktivitātes darbam klasē”.

Vairums aptaujāto skolēnu pārzin galvenos HIV transmisijas ceļus (HIV ir vīruss, ar ko var inficēties dzimumakta laikā, ja netiek lietots prezervatīvs – 79%; HIV ir vīruss, ar ko var inficēties lietojot intravenozās narkotikas –74%), pie tam, projektā iesaistīto skolu skolēni nedaudz labāk pārzin HIV transmisijas ceļus. Taču kopumā tikai 24% skolēnu spēj identificēt visus HIV inficēšanās riska faktorus atbilstoši ANO noteiktajam minimālajam zināšanu līmenim. Abu skolnieku grupu vidū joprojām ir izplatīti mīti par HIV inficēšanās riskiem - HIV infekcijas risks samazinās, ja izvairās no HIV inficētajiem skolā un sabiedrība (41%); ar HIV var inficēties no odu kodiena (20%).

Gandrīz 20% aptaujātie 9. klašu skolnieki atbildēja, ka iepriekšējā mācību gadā nav piedalījušies stundās, kurās mācītu par HIV profilaksi. 11 % aptaujāto skolotāju atzina, ka nav mācījuši nodarbības par HIV profilaksi pēdējā mācību gada laikā.

Kopumā būtiskas atšķirības starp projektā iesaistītajām un neiesaistītajām skolām netika atrastas, kam par iemeslu varētu būt dažādi faktori. Projekta metodiskie materiāli (vai līdzīgi materiāli) bija pieejami arī projektā neiesaistītajās skolās.

Rekomendācijas

Rekomendācijas balstās uz 2005. gada 2. jūnijā notikušo diskusiju par pētījuma rezultātiem. Diskusijā piedalījās Izglītības un zinātnes ministrijas Izglītības Satura un Eksaminācijas centra darbinieki, Veselības ministrijas pārstāvji, PVO Veselību veicinošo skolu tīkla, ANO Attīstības programmas un ANO Bērnu fonda pārstāvji.

Situācijas uzlabošanai Izglītības un zinātnes ministrijai tiek ierosināts pārdomāt sekojošas rekomendācijas:

- Ņemot vērā HIV izplatību Latvijā un skolēnu zināšanas par HIV, sociālo zinību programmu saturā ir nepieciešams skaidri un saprotami noteikt prasības skolēnu zināšanu un prasmju apguves vērtēšanai HIV/AIDS profilakses jomā. Šai programmai ir jāsaturs arī skaidras dzīves prasmju definīcijas, kuras nepieciešams skolēniem iemācīt.

- Izglītības un zinātnes ministrijai ir jānodrošina, ka visās skolās no 8. līdz 12. klasei tiek plānota HIV profilakses izglītība, lietojot vienkāršus un specifiskus stundu plānus. Stundu plānu saturā, pilnībā vai daļēji, jāiestrādā jautājumi no šajā ziņojumā analizētajiem materiāliem. Lai sistemātiski veicinātu domāšanas un mācīšanās procesu par jautājumiem, kas saistīti ar lēmumu pieņemšanu, vienaudžu spiedienu, HIV un narkotisko vielu profilaksi, tiek rekomendēts izstrādāt arī stundu plānus, kurus varētu lietot jaunākajās (1.–7. klases) klasēs atbilstoši skolēnu vecumam.
- Tiek rekomendēts ieviest skaidru pedagogisku struktūru dzīves prasmju izglītības apgūšanai un lietošanai seksuālās un reproduktīvās veselības jomā, jo dzīves prasmju izglītība tiek uzskatīta par efektīvu metodi, kura skolēnos rada interesi par mācību procesu. Ir nepieciešams arī precizēt, kādas iemaņas, kāpēc un kā ir jāmaņa seksuālās un reproduktīvās veselības izglītības ietvaros.
- Ņemot vērā, ka projektā izveidotais metodiskais materiāls skolās tiek izmantots, ir saprotams un atbilstošs veselības mācībai, ieteicams šo materiālu rekomendēt lietošanai visās skolās. Tas nozīmē materiāla pavairošanu iespējami un/vai elektroniskā veidā. Visus sociālo zinību bloka priekšmetu skolotājus ir nepieciešams nodrošināt ar izstrādātajiem metodiskajiem materiāliem.
- Jārada metodisko materiālu pieejamība internetā ārpus ANO Attīstības programmas mājaslapas (www.undp.lv), izmantojot:
 - Izglītības satura un eksaminācijas centra (ISEC) mājaslapu;
 - AIDS Profilakses centra mājaslapu;
 - ISEC speciālizdevumu 2005. gada augustā.
- Skolēnu zināšanu un attieksmju pārbaudei ir ieteicams lietot UNAIDS izstrādātos standartjautājumus. Skolēnu zināšanu un prasmju novērtēšanu varētu veikt, integrējot jautājumus jau esošo centralizēto eksāmenu jautājumu klāstā, kā arī Veselības veicināšanas valsts aģentūras koordinētajā “Skolēnu veselības paradumu pētījumā”, kas tiek veikts ik pēc četriem gadiem.
- Jānodrošina, ka skolotājs klasē veic ne tikai zināšanu un attieksmju novērtēšanu, bet vērtē arī skolēnu lēmumu pieņemšanas, prezervatīvu lietošanas un citas prasmes.
- Sociālo zinību skolotāju sagatavošanai ir jābūt vērīgam ne tikai uz skolotāju zināšanu un iemaņu pilnveidošanu (piemēram, HIV profilakse, saskarsmes aspekti ar jauniešiem, un citām tēmām, kas minētas šajā ziņojumā), bet izglītībai būtu jāmotivē un jāveicina izpratne par uz dzīves prasmēm balstītas seksuālās un reproduktīvās veselības nozīmību un nepieciešamību skolēnu izglītošanas procesā. Tā kā dzīves prasmju izglītība balstās uz interaktīvo metožu lietošanu, tālākizglītības semināros skolotājiem ir nepieciešams praktizēt interaktīvā darba metodiku, lai veicinātu viņu iemaņas to lietošanā.
- IZM nepieciešams mācību satura kvalitātes uzraudzības sistēmā ietvert arī specifiskas sadaļas, kas izvērtē uz dzīves prasmēm balstītas HIV/AIDS izglītības ieviešanu un izmantošanu skolās, īpaši ņemot vērā to, ka šī izglītība no 2005. gada 1. septembra tiek integrēta sociālo zinību saturā.
- IZM būtu jāveicina dažādu resursu izmantošana, lai bērni un jaunieši varētu pilnībā apgūt dzīves prasmes un informāciju. Tostarp būtu jāsekmē kvalitatīvu vienaudžu izglītības programmu ieviešana skolās, veselības profesionāļu iesaistīšana mācību procesā un modernas informācijas pieejamība skolotājiem un skolēniem (piem., www.jaunc.lv, www.gov.aids.lv).
- Ir ieteicams veikt līdzīgu zināšanu izvērtēšanu arī citu tipu skolu skolēniem – internātskolās, speciālajās skolās, arodskolās, skolās, kur mācās bērni ar īpašām vajadzībām u.c. Šie jaunieši tiek uzskatīti par īpašu riska grupu.
- Ir nepieciešams veicināt skolu sadarbību dzīves prasmju pieejas veselības izglītībā veicināšanā, atbalstot vairāku skolu kopīgas iniciatīvas. Būtiska nozīme ir pedagogu pieredzes apmaiņai, attīstot kopīgu dokumentēšanas un informācijas uzkrāšanas sistēmu.

- Dzīves prasmju izglītības nozīme tiešā vai netiešā veidā ir uzsvērtā vairākos starptautiski nozīmīgos dokumentos (Bērnu tiesību konvencija, Pasaules Izglītības forumā Dakārā pieņemtais rīcības plāns „Izglītība visiem”), dzīves prasmju pieejas nozīme HIV/AIDS profilaksē minēta UNGASS deklarācijā. Dzīves prasmju apguve Latvijā apstiprina tos mērķus un uzdevumus, kas jau ir iestrādāti Izglītības likumā, Ministru kabineta noteikumos par Valsts vispārējās izglītības un Valsts vispārējās vidējās izglītības standartu, kā arī Valsts pamatzglītības standartā. Tādējādi politiskajā līmenī ir nodrošināti visi priekšnoteikumi dzīves prasmju izglītības sekmēšanai un uzraudzībai skolās, taču nepieciešams izveidot un nodrošināt informācijas iegūšanas un analīzes sistēmu dzīves prasmju pieejas lietošanas novērtēšanai skolu mācību programmās.